

Jobboldali liberalizmus Dániában

Koller Inez

A klasszikus értelemben vett liberalizmus, ha el kell helyeznünk a politikai bal-jobb skálán, inkább a baloldalhoz áll közelebb, mivel értékeit a társadalom felől határozza meg, s elsősorban a kisebbség védelmében, a hatalom korlátozásában látja főbb elképzeléseit. Kialakulása után a liberalizmus sokféle értelmezést kapott, megjelentek jobboldali változatai is, melyek inkább nemzeti jellegükről ismertek és hogy a kormányzati politikán belül értelmezik a liberalizmus megvalósulását. A jobboldali liberalizmus egyik legjellegzetesebb változata Dániában található meg, ezért az ott frissen kormányra jutott jobboldali liberalizmusról ejtenék néhány szót, elsősorban hatalomra jutásának okairól és folyamatáról.

A liberalizmus jobboldalra hajlásának dán megnyilvánulása a Liberális Párt, az országban közismertebb nevén Venstre, ami dánul baloldalt jelent, mivel a párt keletkezésében még a klasszikus értelemben vett liberalizmus jegyeit hordozta magán. Sokáig elsősorban a farmerek támogatója volt, majd a második világháború után rétegpártból tömegpárttá vált a többi nagyobb párthoz hasonlóan, így már az eszmék és programok szélesebb körét kínálta támogatóinak.

Hosszantartó ellenzéki szerepe után, melyet csak ideiglenesen szakított meg egy-egy kormányzati időszak, a 2001-es előrehozott választások után ismét kormánypozícióba került. Ennek különböző okai vannak, melyek egy része összefügg az Európai Unióban tapasztalt jobboldali előrenyomulással és a nemzetközi történésekkel, más része viszont dán sajátosság. Ami összefügg az európai uniós jelenséggel, az a transznacionalizmus ellenében ható nemzeti érzület felerősödése, melynek legjellemzőbb példája az Európai Unióban éppen Dánia. A nemzetközi történések alatt elsősorban a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat és az annak következtében kialakult nemzetközi arab civilizáció ellenes helyzetet értem. A dán sajátosságot pedig az országban uralkodó posztindusztriális értékrend kísérőjelenségei, valamint az országba évtizedek során beáramlott bevándorlókkal való társadalmi méretű konfrontáció okozza, amit a korábbi szociáldemokrata szociál-, foglalkoztatási- és bevándorlás politika eddig nem volt képes feloldani.

Szupranacionalizmus contra nemzeti identitás

Történeti ismereteink alapján Dánia középkori nagy hódításai óta nem tartozik a

katonailag erős nagyhatalmak közé. Nem volt képes megvédeni magát a második világháború alatt, igaz gazdaságilag talán még fejlődött is ebben az időszakban. Utána mindenesetre elsőként szorgalmazta az északi összefogást, melynek eredményeként létrejött 1952-ben az Északi Tanács. Dánia emellett a NATO alapító tagjai között is szerepel, bizonyítva ezzel nemcsak Anglia, hanem az Egyesült Államok iránti elkötelezettségét is. Több más országgal való közös védelmi politikája arra a következtetésre indíthat, hogy az ország szívesen részt vesz az EU védelmi intézményének kiépítésében is, ez azonban egyáltalán nem így van. Dánia húzódozása a WEU-ban való aktív részvételtől két fő okra vezethető vissza: az Egyesült Államok iránti elkötelezettségre és a WEU hatékonyságában való bizalmatlanságra, valamint arra, hogy a WEU-ban való aktív közreműködés további szupranacionális integrációt jelentene az ország számára.

A második világháború hatalmas veszteségeit felmérve több európai ország arra a felismerésre jutott, hogy szükségük van a korábbi államközi, bilaterális kapcsolatok mellett olyan új, közös, szupranacionális együttműködésre is, mellyel a közös földrajzi területekhez kötött közös problémáikat könnyebben meg tudnák oldani. Más országok viszont, s közöttük szerepel Dánia is, úgy gondolták, hogy a szuverenitás megőrzése a legfontosabb állami feladat, ezért külpolitikájukat inkább kormányközi kapcsolatokra korlátozták. Dániának ezért egészen az 50-es évek végéig nem is volt Európa-politikája. Oka pedig lett volna rá, hiszen a dán gazdaság a szabad kereskedelemre épít, s az ország geopolitikai helyzete is indokoltá tette volna a nyitott külpolitikát. Ebben az időszakban azonban Dániát csak a NATO-n belüli és a skandináv térséget érintő biztonságpolitikai kérdések érdekelték. „Kis ország” mentalitása is inkább passzív külpolitikai irányultságot határozott meg, valamint antimilitarista hagyománya és politikai semlegessége is. Éppen ezért támogatta Dánia az ENSZ biztonságpolitikai rendszerének kiépítését, s miután annak működésbeli hatékonysága megkérdőjeleződni látszott, megkísérelte a skandináv szomszédokkal egy kis védelmi szövetség létrehozását, ami azonban nem valósult meg. Így 1949-ben alapító tagként csatlakozott a NATO-hoz, bár ez nem változtatott védelmi politikáján, hiszen olyan kikötések mellett csatlakozott a katonai szervezethez, melyek szerint békeidőben nem engedélyezik a NATO számára sem nukleáris fegyverek, sem idegen csapatok állomásoztatását dán területeken. S mivel egy katonai szervezetnek már tagja, Dániának nem érdeke, hogy az amúgy is erőtlén WEU tagja legyen.

A WEU tagság először 1995-ben került a belpolitikai viták középpontjába. Dánia az euro-atlanti keretek megőrzésében és erősítésében ugyan érdekelt volt, s egyezett abban a többi

európai országgal, melyek több szerepet szántak Európának az euro-atlanti biztonságpolitikai együttműködésben, abban azonban nem osztotta maradéktalanul nézetüket, hogy ezt a szerepet a WEU vállalja fel. A kormány támogatta ezért az Európai Unió egészére vonatkozó biztonságpolitikai rendszert, a WEU azonban nem lehetett a NATO alternatívája, mivel az USA európai jelenlétét mindenképpen szükségesnek tartották. Végül Dánia az edinburgh-i egyezményben lehetőséget kapott arra, hogy csak részben vegyen részt az EU közös kül- és biztonságpolitikájának intézményesítésében.

Az Európai Unió vonzereje tehát nem közös védelmi politikájában rejlett Dánia számára, hanem gazdasági egyezményeiben. Angliát követve először az EFTÁ-ba lépett be, majd felvételét kérte az EK-ba, ez két alkalommal is kudarcot vallott De Gaulle vétója miatt. A belépést az ország exportirányultsága és az EFTA működésének veszélybe kerülése sürgette. Angliától azt várták, hogy megerősíti az EK atlanti kapcsolatait és garanciát nyújt a szupranacionális törekvésekkel szemben. Dánia belépésében mindenképpen hangsúlyoznunk kell Anglia szerepét, mivel feszültség alakult ki az ország biztonságpolitikai szempontú USA orientációja és a gazdaság fokozódó EK-ra utaltsága között. A belépés mellett szólt az is, hogy több EK tagország is tagja volt a NATO-nak.

Az EK csatlakozás azonban átrendezte a hazai politikai palettát, minthogy a dán társadalmat a kérdésben a két korábbi sikertelen belépés miatti sértettség és a katonai angolszász orientáció megosztottá tette. Felborult a politikai egyensúly, korábban jelentékeny pártok szakadtak ketté, töredezetté, bizonytalaná vált támogatottságuk. A nehézségeket fokozta, hogy ebben az időszakban érte el az országot a gazdasági világválság is. Így 1972 új korszakot nyitott Dánia történelmében. Az EU csatlakozás elsősorban a szociáldemokraták érdeme volt, ezután azonban sokáig kimaradtak a kormányzásból, mivel a társadalom jelentős hányada a kívülmaradást választotta volna. A jobboldali pártok viszont megmutathatták, mit képesek kezdeni az EK csatlakozás utáni társadalom integrálásával és az ország gazdaságának újjáépítésével. A gazdasági válság kívülről érkezett az országba, az erős globalizációs és interdependenciális hatások miatt nőtt az adó, a munkanélküliség, az energiahiány. Emiatt a dánok okkal érezték úgy, hogy a transznacionális szereplők veszélyt jelentenek a nemzeti politika szuverenitására. Az 1982-es konzervatív (neoliberális) gazdaságpolitika, amely a jóléti állam visszaszorításával igyekezett kilábalni a válságból, végül eredményhez vezetett. A dán fellendülés egybeesett a nemzetközi fellendüléssel is, így a konzervatív tábor megerősödött. A

jövedelmi egyenlőtlenségek viszont fokozódtak és visszaszorultak a centralizált bértárgyalások.

A csatlakozásban tehát Dánia nem pusztán a gazdasági növekedés fokozásának ideális lehetőségét látta, hanem látta az árnyoldalait is. Éppen ezért a társadalom sokáig nem békélt meg vele, s igyekezett megakadályozni minden szupranacionális, integráló törekvést. A Maastricht-i szerződés ügyében tartott népszavazás is ezt a magatartást tükrözi. Míg a kormány, s az ellenzék többsége a szerződés elfogadása mellett állt, a Szocialista Néppárt és a társadalom többsége ellene szavazott.

Csak a 80-as évek végétől fordult meg a csatlakozást helyeslők és ellenzők aránya. (1972: 52% - 48%, 1980-as évek: 48% - 52%, 1990-es évek: 60% - 40%). A parlamenten kívül euroskeptikus mozgalmak alakultak, mint a „Népi Mozgalom az EK ellen” és 1979-ben, 1984-ben és 1989-ben érdekes módon a dán Európai Parlamenti mandátumok egynegyedét szerezték meg. A „Júliusi Mozgalom” kimondottan a maastricht-i szerződés ellen jött létre, s két EP mandátumot szerzett. Ezzel a dán EU politika két szintre bomlott. A parlamenten kívüli szervezetek zsarolópotenciállal rendelkeztek a parlamenti pártokkal szemben, elérték, hogy minden EK-val kapcsolatos fontosabb döntésnél népszavazást tartsanak. Az 1985-ös intézményi reform némileg változtatott a dánok EU politikáján, inkább a Miniszterek Tanácsát preferálták, mint az Európai Bizottságot vagy az Európai Parlamentet, magatartásuk azonban együttműködőbbé vált. Az Európai Egységokmány szövegezésénél aktív résztvevője volt a dán delegáció annak ellenére, hogy inkább a kormányközi tárgyalásokat részesítette előnyben, javaslatokat tettek a környezetvédelem és a munkakörülmények javítása terén. Az Egységokmány növelte az EP szerepét és befolyását (pl. kiterjesztették a többségi szavazással eldöntendő kérdések körét, megerősítették az egységes piac és a pénzügyi unió megteremtésének szándékát, valamint az EU politikai együttműködésének intézményesítését). Az Egységokmány Folketing-beli ratifikálása azonban kudarcba fulladt, a szociáldemokraták, akik új választásokat akartak a Szocialista Néppárt támogatásával leszavazták az Egységokmányt. Újabb, nemvárt fordulat következett, hogy a népszavazáson azonban mégis elfogadták 56,2%-os többséggel, a parlamentnek így végül sikerült ratifikálnia. A kormány érve, hogy a negatív eredmény veszélybe sodorná Dánia EK tagságát, tehát meghallgatásra találtak. Ezután új dán EK politika bontakozott ki. Egyre nagyobb érdeklődést kezdtek mutatni a szakpolitikák és az intézményi fejlesztés iránt. Már támogatták a közösségi együttműködés területeinek bővítését, a környezetvédelmi és szociális ügyekben a többségi szavazás fokozását és kezdeményezték az EK

ombudsman intézményének felállítását. Elfogadták az együttműködési döntési eljárás kiterjesztését is, de ellenezték minden más EK intézmény közötti hatalommegosztás változást, valamint elutasították a biztonságpolitikai kooperációt és a közös hadtest felállítását. Támogatták ugyan a közösségi szintű diplomáciai és politikai célkitűzéseket, de szigorúan konszenzuális alapon.

A maastricht-i szerződés megalkotásakor a EU-s tagországok bevették a dán javaslatok többségét, pl. az ombudsman felállításáról szóló indítványt, emellett Dánia abban a kivételezésben részült, hogy teljes joggal részt vehet a monetáris unió első két fázisában anélkül, hogy a harmadikban való közreműködés vállalásáról előzetesen nyilatkozna (amiről később népszavazáson döntöttek). Cserében engedményeket tesznek az EP jogköre, közös kül- és biztonságpolitika területén. A Folketingben sem a Haladás Párt, sem a Szocialista Néppárt nem támogatta a szerződést, a parlament 80 százaléka azonban igen. A népszavazás mégis 1992 júniusában 50,75-os többséggel leszavazza a Maastricht-z Szerződés ratifikálását. Hogy miért nem támogatta az ország a szerződést, arra az adhat magyarázatot, hogy Dánia számára az EK tagság gazdaságilag valóban előnyös volt, a társadalom azonban sokkal fontosabbnak tartotta a nemzet autonómiáját, ellenérzéseiket erősítette a Júniusi Mozgalom létrejötte, valamint a szocialisták ellenzése is. A népszavazás végkimeneteléhez hozzájárult az is, hogy a szociáldemokraták már nem tudták megszólítani szavazóbázisukat és Kopenhága az EK ellenzők fellegvára lett – a radikális baloldal erőteljes befolyást gyakorolt a közalkalmazotti szférára. A népszavazás eredményének hatására a kormánypártok elfogadták a baloldali ellenzék által kidolgozott nemzeti kompromisszum kereteit. Az EK Edinburgh-ban jóváhagyta ennek főbb pontjait – az angolok kivárásos taktikája miatt is – s ezzel lehetővé tették Dánia számára, hogy távol maradjon a közös védelem és biztonságpolitikától, a közös valutától, az európai uniós állampolgárságtól és a szorosabb rendőrségi, igazságszolgáltatási együttműködéstől. 1993. májusában, már szociáldemokrata kormányzás alatt egyértelművé vált a dánok számára, hogy az új népszavazás tétje a gazdasági növekedésről és a munkahelyekről szól. Éppen ezért 56,8% támogatta a maastricht-i szerződés light verzióját. Azóta Dánia az edinburgh-i megállapodás szerinti területeken vesz részt aktívan. Megfigyelői státusszal rendelkezik a WEU-ban. Angliához hasonlóan a kivárás taktikáját választotta. Az EU ellenzőinek tábora pedig egyre csökken, 1992-ben 17%-ra, majd 1993-ban 8%-ra csökkent. A társadalom azonban mindmáig kitart a nemzeti szuverenitás mellett. Az amszterdami szerződést, mely közös kül- és biztonságpolitikát, bel- és

igazságügyet, foglalkoztatáspolitikát, az állampolgárok szabad mozgását, és az EP létszámának 700 főben való maximalizálását fogalmazta meg, 1997-ben a népszavazás 55,1 százalékkal fogadta el az ország. 2000 szeptember 28-án azonban 53,2-százalékkal leszavazták a közös valuta bevezetését.

Miután az új jobboldali kormány hatalomra került és Dánia 2002. júniusában átvette az EU soros elnöki pozícióját, az ország meglepő nyitottságról tesz tanúbizonyságot. Anders Fogh Rasmussen a keleti bővítés egyik legelkötelezettebb híve, ezért sürgeti az új költségvetés elfogadását, a mezőgazdasági reform körüli nehézségek megoldását, valamint bírálja az írek hozzáállását. A bővítés biztonságpolitikai terveit is segítené és talán munkapiaci problémáit is megoldaná. Az ország eddigi magatartásában bekövetkező pozitív változást sürgeti továbbá, hogy az EU már nem olyan rugalmas Dánia különködései iránt, az Európai Bizottság elnöke, Romano Prodi nemrég megróttta az országot, s kilátásba helyezte, hogy az EB nem támogatja részvételét az új igazságügyi és bűnügyi törvényekben, ha Dánia nem hajtja már végre az EU-nak megfelelő jogharmonizációt.

2001. szeptember 11. után

A dánok 2001 végén George W. Bush terrorizmus elleni háborújának legelkesebb támogatói voltak egy Gallup felmérés szerint. A NATO iránti elkötelezettségérzésük és az országban a történektől függetlenül is egyre növekvő, a leginkább muszlim, harmadik világból bevándoroltakkal szembeni xenofóbia magyarázza ezt a lelkesedést. Igazság szerint a felmérés nem terjedt ki arra, hogy vajon a dánok milyen mértékben vennének részt ténylegesen a hadműveletekben. Dánia újfent lelkesedése a katonai akciók iránt igazán meglepő. Az ország hagyományosan sok külföldi segélyt és logisztikai támogatást nyújt a rászoruló, leginkább harmadik világbeli országoknak, de mindig is vonakodott attól, hogy egységei támadó harci akciókban is részt vegyenek. Ezt bizonyítják NATO-tagságának kikötései - például amennyiben nincs háború Dánia területén, NATO csapatok nem állomásozhatnak Dániában - és a WEU-tól való régóta nyomom követhető húzódozása is. A pálfordulás lehangosabb támogatói az ország jobboldali pártjaiban lelhetők fel. A Konzervatív Párt és a Dán Néppárt elsősorban azt szögezik le, hogy az ország külföldi segély-programja nem a megfelelő embereket támogatja. Dánia eddig Európa egyik legliberálisabb külföldi segélyezője volt, de az ország bőkezű segélyprogramjával szembeni erősödő ellenvélemény, különösen ebben a külpolitikai helyzetben, megváltoztathatja a

közvéleményt. A Konzervatív Párt választási programjában is jelentősen megnyirbálta a külföldi országok segélyezésére szánt alapot. A Liberális Párt pedig már korábban is javasolta, hogy a külföldi országok segélyezését hozzák összhangba az ország biztonságpolitikai döntéseivel. Ezenkívül a jobboldali pártok támogatni kezdték azon törvényi szabályozások enyhítését, melyek a külföldiek kiadatását akadályozzák a halálbüntetést támogató országoknak.

A nemzeti érzület felerősödése és az idegenekkel szembeni agresszívabb magatartás társadalmi szinten is megjelent. Az Európai Unió Rasszizmus Megfigyelő Centruma 15 feletti, muszlimokkal és bevándorlókkal szembeni rasszista támadásról ad számot az országban a szeptember 11-i terrortámadások után. A nyilvános vita, melynek keretében Dánia emigráns etnikai kisebbségei állnak, eldurvult – sokkal durvábbá vált, mint sok más európai országban. A bevándorlók annyi támadást, zaklatást és megfélemlítést szenvedtek el a szeptember 11-i terrortámadások utáni néhány hónapban, mint amennyit 2000-ben egész évben tapasztaltak. A hatóságok szerint az incidens-sorozat menedékközpontok felgyújtásától a halálos fenyegetésig és bevándorlók tulajdonában lévő zöldséges standok vandalizmusáig terjedt.

Az idegenekkel szembeni közhangulat olyannyira felerősödött, hogy a szeptember 11-i támadások után a dánok még az EU biztonságpolitikai egyezményeinek újratárgyalását is fontolóra vették, mellyel akár a kilépést is kockáztatnák, amennyiben azok nem szolgálják megfelelőképpen biztonságukat a bevándorlókkal szemben. Még az sem tántorította el őket, hogy Dánia éppen 2002. júniusában veszi át az EU elnöki székét, így sok egyezményből való kilépésükkel kockáztathatják ezt a posztot, az ország külföldi megítélése rosszabbra fordulhat, és kihagyhatják őket a főbb EU-s döntési mechanizmusokból.

Posztindusztriális értékrend és a procedurális köztársaság leváltása

A nemzeti identitástudat megőrzése és a xenofóbia erősödése mellett szólnunk kell pár szót a gazdasági fejlődés és az államhatalom kiterjedtségének következményeiről is, illetve hogy ezek milyen hatást fejtenek ki napjaink dán társadalmára. Ronald Inglehart, a társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai értékek keresztmetszetét 43 országban - köztük Dániában is - vizsgáló kutató szerint, a gazdasági fejlődés egy bizonyos szintjének elérése után a társadalom tagjait jellemző elvárások esetében, mint az élet minőségének és színvonalának növekedése és a gazdasági egyenlőséghez való közelítés a társadalmon belül, egyre inkább csökken a gazdasági növekedés hatása. Ez a változás átformálja a társadalom szubjektív politikai preferenciáit is,

melynek megfelelően a gazdasági fejlődés magas fokán a klasszikus baloldali gazdaságpolitika társadalmi támogatottsága csökkenő félben van.

Mint tudjuk, fejlett szociális törvénykezésével, progresszív adózásával Dánia a jóléti államok közé tartozik, GNP-jének 1999 óta már kb. 49,5%-át a közkiadásokra fordítja. Ebből azt a következtetést vonhatnánk le, hogy a dán közvélemény nagy többségben támogatja a hagyományosan baloldali politikát. A valóságban azonban hibás a következtetés. A múltban valóban igaz volt, de pontosan azért, mert Dánia azóta magas szociális biztonságot ért el – és az adózás igen magas fokát – a dán közvélemény már egyre kevésbé vágyik rá, hogy ez a politikai irányvonal tovább terjeszkedjen. A hagyományos baloldali gazdaságpolitika hátrányai egyre inkább előtérbe kerülnek és a közvélemény ellenállása is egyre erősebbé válik. A klasszikus baloldali gazdaságpolitika támogatottsága tehát csökkenni látszik, ahogy a gazdasági fejlődés növekszik.

Michael Sandel az egyén és az államhatalom kapcsolatát figyelembe véve fogalmazza meg a fejlett társadalmak belső konfliktusait. Az állami beavatkozások, melyek célja az általános közjólét megteremtése és fenntartása, egyre nagyobb teret hódítanak el a társadalom egyéneinek társadalomalakító hatalmából. Emiatt bár szélesednek az egyéni jogok, a kötelezettségek mértékének növekedése túlmutat rajtuk. A választójog és az egyéni jogok egyre szélesedő köre védi életünket a társadalomban, ennek ellenére mégsem érezzük azt, hogy több ellenőrzést gyakorolnánk az életünket irányító erők felett. Az állam jelenléte túlzottan tolatkodó és akadékoskodó. Mégis, a gazdaságban és a társadalomban betöltött szerepe ellenére, erőtlennek tűnik.

A dán szociáldemokrata kormány a fejlett szociális rendszer és a gazdasági fejlődés ellenére sem képes több lényeges problémát megoldani. Mint például azt, hogy a társadalom elöregedőben van, s a bevándorlók, akik leginkább a fejlődő országokból érkeznek Dániába, nem frissítik fel a munkaerőpiacot képzettség hiányában, az állam szociális kiadásait viszont növelik. A dán közvélemény pedig egyre inkább hajlik arra a feltételezésre, hogy a bevándorlók hosszú távon veszélyeztethetik a jóléti rendszer fenntartását, amennyiben az állami redistribúciós folyamatokban nem történik változtatás. A szociáldemokrata kormány azonban nem igyekszik végrehajtani lényeges változtatásokat.

Bevándorló-vita

Idegengyűlölet. A jobboldali pártok a társadalom egyre jelentősebb támogatásával küzdenek a bevándorlók ellen, akik nemcsak a dánok magas adójának haszonélvezői, de kultúrájukat is szeretnék meghonosítani Dániában. Erre példa a muszlim temető építése, melyet a szociáldemokrata kormány a választás után tervezett megvalósítani. Mivel azonban a jobbközép ellenzék jutott hatalomra, a temető ügye függőben maradt. A Dán Néppárt (DF), amely a jobbközép koalíció támogatója, határozottan ellenzi a terv megvalósítását, szerintük a 170.000 muszlimnak két lehetősége van: vagy küldje vissza földi maradványait eredeti hazájába, vagy hagyja, hogy dán temetőben temessék el. Állításukat a kisebbségi muszlim szervezetek azonnal megtámadták és arra figyelmeztették a kormányt, hogy ha a DF-nek sikerül bojkottálnia a temetőt, nyilvánvalóvá fog válni, hogy a bevándorlóknak és menekülteknek nincsenek alapjogaik az országban.

A 2001-es választás középpontjában is a bevándorlók kérdése állt. A bevándorlók és menekültek többsége arab országokból jött Dániába. Kultúrájuk és szakmai képzettségük teljesen eltér az európai normától, ezért társadalmi integrációjuk akadozik. Számuk azonban egyre nő, mivel sokkal jobb életfeltételeik vannak Dániában, mint anyaországaikban. A dán kormány a beáramlás megfékezése érdekében egyre kevesebb bevándorlót enged az országba. Az újonnan érkezettek ezért a családegyesítési jog címén hozzák be földieiket és családtagjaikat. Még a másod-, harmadgenerációs bevándorlók is követik ezt a hagyományt, s férjet vagy feleséget régi országukból választanak maguknak. A jobboldali pártok többsége, sőt a szociáldemokraták is fontolgatják a családegyesítési törvény megszigorítását, ami viszont több esetben emberi jogokat sérthet.

Idegengyűlölet-kritika. A Liberális Párt családegyesítésre vonatkozó törvénytörvényesítését a menekültekkel kapcsolatban sokan bírálták, mivel azt az ENSZ egyezményeinek megszegésének is lehet értelmezni. Még ha nincs is törvénybe foglalva, az ilyen jellegű diszkrimináció illegális, ha hatással van azokra a törökökre, pakisztániakra és szomáliaiakra, stb., akik már dán állampolgárok, ez állampolgári és politikai jogaikat sérti.

A másik oldal. Mindezek után azt gondolhatnánk, hogy a bevándorlók és leszármazottaik teljesen elhatárolják magukat a jobboldali pártoktól, s a szavazati joggal rendelkezők inkább a baloldali tábort erősítik. Ennek ellenére a bevándorlók jobbra tolódása figyelhető meg az utóbbi időben. Bár a bevándorló háttérrel rendelkező szavazók korábban hagyományosan a

Szociáldemokrata Pártra vagy a Szocialista Néppártra adták le szavazataikat, eltérő kép kezd mostanában kibontakozni. Sok másod- és harmadgenerációs bevándorlót vonz egyre inkább a jobbközép beállítottságú politika, míg szüleik még mindig a szociáldemokrata és szocialista táborhoz húznak. Sok pakisztáni, török és iraki vállalkozó emelkedik felül a velük szembeni, nagypolitikai szinten is jelenlévő ellenérzéseken, s gondolja azt, hogy vállalkozásának törvényi támogatásával több lehetőséget kaphat, mint az állami gondoskodás útján. A bevándorlók többsége azonban rászorul az állam segítségére. Az országba érkezésük után nem találnak munkát, nem képesek bekapcsolódni a dán munkapiacba, ezért kénytelenek segélyekhez folyamodni.

A bevándorló-vita társadalmi súlyának valós mértéke. A bevándorlók jogainak hosszú évek óta tartó kiterjesztése, szociális védelmük kiépítése és a menekültek egyre nagyobb áramának befogadása ma már rettentően bosszantja az egyébként vendégszerető dánokat. Bár jóléti berendezkedésű országuk gazdasági növekedés mutatói emelkednek, inflációs és munkanélküli rátájuk évek óta rendkívül alacsony, a dánok mégis félnek attól, hogy ez az állapot már nem tarthat sokáig. Félelmüket két tényezőre alapozzák. Egyrészt arra, hogy az ország népessége csökken, ahogy ezt más nyugat-európai országokban is megfigyelhetjük. A várható élettartam viszont nő, ezért arányosan egyre kevesebb aktív munkaerőnek kell eltartania a gyermekkorúakat és a növekvő arányú nyugdíjasokat. Másrészt a bevándorlók, akik tulajdonképpen pótolhatnák a munkapiaci hiányt, képzetlenül érkeznek az országba, szakmai és nyelvi ismeretek nélkül, s ahelyett, hogy felfrissítenék a dán munkapiacot, inkább az amúgy is terhelt szociális védőrendszer költségeit növelik. Emiatt a dánok nagyon megorroltak a bevándorlókra és úgy gondolják, ideje lenne, ha a kormány tenne valamit – miközben minden ezer dánra mindössze 1,98 bevándorló jut.

Választások

Dánia izgalmas évvel kezdte az évezredet. A szeptember 11-én történt terrortámadás Dániában is jelentős mértékben éreztette hatását, felerősítette azt a társadalmi mértéket öltő vitát, mely már jó ideje húzódik az országban, amely minden lehetséges szinten és formában foglalkoztatja a dán közvéleményt. A vita közvetlenül érinti és osztja meg a pártokat, nagy fejtörést okoz a kormányzatnak és a külföldi megfigyelők rosszalló pillantását vonja maga után. A vita tárgya a bevándorlók és menekültek kérdése, a vita célja a dán jóléti társadalom megóvása

és a választók bevándorlókkal szembeni ellenérzéseinek felhasználása a kampányban.

A választások előrehozása. Poul Nyrup Rasmussen, a dán miniszterelnök 2001 őszén a közvélemény-kutatásokra hagyatkozva, melyek a szociáldemokraták elsőségét mutatták országsszerte, úgy döntött, előrehozza az eredetileg 2002-re kiírt választásokat. Döntését két tényező befolyásolta: a szeptember 11-én történt terrortámadások utáni közhangulatban az úgynevezett „államférfi effektus”-t vélte felfedezni, mely krízishelyzetekben felerősíti az állampolgárok kormány iránti bizalmát, valamint a helyi és regionális szintű választásokat amúgy is 2001. november 20-ára írták ki. A több szinten egyszerre történő szavazás mellett szól, hogy a legutóbbi svéd választásokon a többszintű választások egy időre hozása megemelte a szavazók részvételi arányát.

A kampány

Bevándorló-vita. A kampány időszaka alatt felerősödött a már régóta húzódo vita a bevándorlókkal és a menekültekkel kapcsolatban. Ez a vita természetesen megosztotta a pártokat, látszólag nem logikus módon kezelték a meghatározott ideológiai alappal bíró pártok a kérdést a választások „hevében”, hiszen nem csupán a nacionalisztikus hangvételű pártoknál jelent meg a bevándorlókkal szembeni szigorúbb fellépés igénye, hanem a miniszterelnök szociáldemokrata párt-programjában és a legnagyobb ellenzéki párt, a Venstre programjában is, melynek vezetője Anders Fogh Rasmussen.

A kampány során így nemcsak a baloldali kormánykoalíció és a jobboldali ellenzék csapott össze. Több törésvonal mentén határolódtak el egymástól vagy alkottak közös véleményt a különböző pártok. Az előzetes várakozások helyett a bevándorlók ügye lett a legfőbb kérdés. A vita hevében a jobboldali Centrum Demokrata Párt vezetője, Mimi Jakobsen azzal vádolta a szintén jobboldali Venstrét, hogy Jörg Haider-éhez hasonló politikát folytat, mivel a liberálisok ígéretet tettek a menekültek azon jogának megszigorítására, hogy tartózkodási engedélyt szerezhessenek külföldön élő családtagjaiknak. A CDP teljesen elhatárolta magát ettől a negatív hozzáállástól, (ezzel a lépésével ki is golyózta magát a választásokon), félelme pedig, hogy a szélsőjobb hatalomra kerülhet, beigazolódt. A Dán Néppárt túlságosan megerősödött, korábbi EU-ellenes politikáját most a bevándorlók ellen is sikeresen alkalmazta. A tényt, hogy a kormánynak rá kell majd bíznia magát a szélsőséges jobboldali párt támogatására, a Fogh

Rasmussen személyétől való feszengés egyik forrásának tartották. A szavazók többsége azonban üdvözölte a két párt erőteljes bevándorló-ellenes kampányát. A DF (Dán Néppárt) vezetője, Pia Kjørsgaard még keményebb menekültügyi szigorításokat követelt, mint amilyeneket a Liberális Párt (Venstre) terjesztett elő, mivel több jog megszüntetését látta indokoltnak a menekültek és bevándorlók körében. Javaslatuk szerint a helyi közgyűléseknek kellene eldönteniük a bevándorlók végleges státuszát, ahol mérlegelik majd, hogy a tartózkodási engedélyt kérelmezők mennyire pozitívan működnek közre a dán társadalomban. Kjørsgaard, aki mindkét Rasmussent kritizálta, azt is felvetette, hogy újra kellene tárgyalni az ENSZ egyezményeket és amennyiben szükséges, az ország lépjen ki azokból az egyezményekből, amelyek megakadályozzák az országot, hogy szigorításokat eszközöljön az emigráció ellen. A kampány alatt Kjørsgaard egyik fegyvere volt annak hangsúlyozása, hogy a két Rasmussen politikája annyira hasonlít egymáshoz, hogy keresztnevik az egyedüli különbség a két Rasmussen között. A két pártvezér programja valóban nagyon sok ponton közelített a bevándorlási és integrációs kérdésekben, az egészségügy és az idősök támogatása terén. A bevándorlók kérdésével kapcsolatos ígéreteik riadalmat keltettek több kisebbségi szervezetben is. A Nemzeti Kisebbségek Egyesített Szervezete szerint elképzelhetetlen volt a dán politikai pártok számára, hogy pozitív módon közelítsék meg a bevándorlási és menekültügyi kérdést.

A kivételek közé tartozott a Centrum Demokrata Párt mellett a Keresztény Néppárt, melynek vezetője, Jann Sjurzen is helytelennek tartotta a bevándorló-ellenes kampányfogásokat, bírálta a jobboldalt, amiért a Liberális Párt és a Konzervatív Párt meg akarta állítani a fejlődő országoknak nyújtott segélyeket. A jobboldalon felszínre kerülő nézetkülönbségek középpontjában tehát a bevándorlók kérdése állt. A vita annyira kiéleződött a pártok között, hogy még egy esetleges jobboldali kormánykoalíciót is veszélybe sodort volna. A centrum-demokraták és a Keresztény Néppárt a Dán Néppárt egyre erősödő támogatottságát sem nézték jó szemmel, mivel a szélsőséges nacionalista eszméket hangoztató párt nemcsak a választók egyre szélesebb rétegeit, hanem az első számú potenciális kormányváltó párt, a Liberális Párt támogatását is élvezte, ugyanakkor sem a centrum-demokratákkal, sem a Keresztény Néppárttal nem kívánt közösködni.

Az egész kampányvita középpontjában álló bevándorlók kevésbé befolyásolhatták a választást, mivel a dán jog szerint a még csupán tartózkodási engedéllyel rendelkezők nem vehettek részt az országos választásokon, csak a helyi, illetve regionális szinteken szavazhattak.

Ezenkívül nem volt egyetlen olyan párt sem, amely a bevándorlók érdekeinek képviselését tette volna elsődleges céljává és eséllyel indult a választáson. Akadt néhány bevándorló vagy bevándorló származású politikus, akik fontos szerepet játszanak a „nagypolitikában” és felszólaltak a bevándorlók kérdésének pozitívabb elbírálása érdekében, ők általában a baloldali pártok képviselői voltak. A bevándorlók érdekeit tehát nem pártok, hanem csak egyes személyek képviselték. A Centrum Demokrata Párt és a Keresztény Néppárt amellet, hogy elzárkóztak a bevándorló-ellenes politikától, pozitív megoldást sem sürgettek. A néhány kisebbségi politikust csak a kormány egyes intézkedései támogatták.

A külügyminiszter, Mogens Lykkesoft, nemzeti konszenzus megteremtését indítványozta a jövőbeni bevándorlási politikát illetően, indítványa minden pártra kiterjedt, kivéve a Dán Néppártot, amellyel szerinte nem szavatható a humánus, fair és következetes bevándorlási politika, hiszen a kulcs a probléma megoldásához csak az integráció megerősítése lehet, nem pedig annak korlátozása. Uffe Ellerman Jensen, a Liberális Párt korábbi elnöke pedig bírálta pártja jelenlegi emigrációs politikáját, mivel az nem egyezik a párt korábbi elveivel.

A bevándorló-kérdés pártokon belül is vitákat fakasztott. Mona Sheikh, bevándorló származású politikus a Szociál-liberális Párt (Radikális Venstre) belső vitájának középpontjába került a választások idején. A párttagok közül többen azt követelték, hogy lépjen ki a pártból, mivel támogatta a Muszlim Pártot, melynek elvei nem egyeztek a szociál-liberálisok eszméivel. Korábban Sheikh a párt belső sorainak is tagja volt, egészen addig, amíg meg nem akadályozták, hogy a Muszlim Párt jelöltje legyen, bár megengedték, hogy egy radikális muszlim szervezet tagja legyen.

A Haladó Párt ezzel szemben teljesen egységes képet mutatott, elnöke és alapító tagja, Mogens Glistrup a zéró jövedelemadót, félmillió közalkalmazott elbocsátását és az országban élő minden muszlim deportálását szorgalmazta. Glistrup arra figyelmeztetett, hogy az országban 820.000 muszlim lesz öt éven belül, ha most nem cselekednek, s a párt feladatának tartotta, hogy küzdjön a „mohamedán-mentes Dániáért”. E kijelentést egészítette ki Aase Hestbek azzal az állításával, hogy még a muszlim szülők gyermekeit is, akik már Dániában születtek, és dán állampolgárok, szállítsák vissza azokba az országokba, ahonnan származnak. A párt ideológiai elmozdulása a szélsőjobb felé nyilvánvaló volt, ahogy egy pártülésein felszólaló felszólaló után buzdította az egybegyűlteket, hogy „megoldják a muszlim problémát”. Az egyik lelkes küldött, aki azzal töltötte a hétvégéjét, hogy Koránt olvasó patkányok rajzait osztogatta, hatalmas

tapsvihart aratott, amikor a következő tréfát osztotta meg közönségével: „Mi a különbség a patkány és a muszlim között?” „A patkány nem él jólétben.” A párt egyik aktivistájának, Margit Buhl-nak, aki büszkén vallja magát rasszistának, és korábban kijelentette, hogy a bevándorlók úgy szaporodnak, mint a patkányok és le kellene vágni a kezüket, a hatóságok előtt kellett felelnie, mivel a bevándorló politikus, Kamel Qureshi, a Szocialista Néppárt tagja feljelentette őt rasszizmus vádjával. A párt nem jutott mandátumhoz a választásokon.

Kampánytámogatás. A választási kampányhadjárat másik botránydús témája a pártok anyagi támogatása volt. A Liberális Pártot a Lego támogatta, a miniszterelnököt, Poul Nyrup Rasmussent pedig a pletykák szerint a szakszervezetek tették zsebre, mivel felbuzdította a szociáldemokrata érzelmű szavazókat a világhírű játékgyár termékeinek bojkottálására. Ez az oda-vissza sárdobálás az ízléstelenség határát súrolta. A játékgyár reklámszövegeibe beleszótták, hogy amennyiben a szülők terméküket vásárolják gyermekeik számára, azzal a Liberális Pártot támogatják. A játékgyár ezenkívül 20.000 dán koronát adományozott a Liberális Párt kampányalapjának. A Kirkbi, a Lego egyik leányvállalata, a Danisco, a Danske Bank és a Scandinavian Tobacco Company már korábban is pénzelte a Liberális Pártot. („Ha tejet iszol, cukrot teszel a kávédba, vagy elszívsz egy cigarettát, a Liberális Pártot támogatsz.”) A szociáldemokratákat a szakszervezetek mellett különféle közalapítványok is támogatták, melyek közül többen a kormány anyagi támogatását élvezték. Így például a kormány 170 millió dán korona támogatást biztosított a Red Barnet gyermekvédő alapítványnak, melynek mellel Mimi Jakobsen, a Centrum Demokrata Párt elnöke a főtitkára.

A kampányba bekapcsolódó támogatók nem véletlenül oszlottak meg úgy, hogy a Liberális Párt oldalán a bankok és nagyvállalatok, a szociáldemokraták oldalán pedig a szakszervezetek és alapítványok jelentek meg. A Venstre ugyanis olyan változásokat ígért, melyek az állam redisztribúciós szerepének visszaszorítását és a magas adók csökkenését irányozta elő. A Liberális Párt ezzel egy teljesen új kormányzási stratégiát lebegtetett meg a választók előtt, mely a korábbi tapasztalatokkal ellentétben, hogy támogassanak minden rászoruló és igyekezzenek mesterségesen akadályozni a gazdagok és a szegények közötti távolságot, az egyéni vállalkozások, az önálló gazdaság támogatását tűzte ki célul. A Venstre választási sikeréhez e jellegzetesen liberális gazdasági program is hozzájárult, bár az még bizonytalan, hogy e valós, régóta igényelt társadalmi változást ígérő program, vagy a felfokozott, ám valójában igen kis jelentőséggel bíró, a bevándorlókkal szembeni szigorítások ígérete

befolyásolta jobban a választókat.

Egyéb érdekes kampányfogások. A nagy bevándorló-vitát a kisebb pártok erőltetett próbálkozásai nem tudták elnyomni, pedig érdekes témákat vetettek fel:

A Szociálliberális Párt a szabályok és szabályozások korlátozását tűzte ki célul, mivel szerintük a bürokrácia megfojtja az országot. Indítványozták, hogy minden alkalommal töröljenek egy törvényt, amikor a politikusok hoznak egy újat. Eredetileg azt várták, hogy az „ellenőrzési-vita” lesz a kampányidőszak központi témája, nem sejtve, hogy a bevándorlási kérdés milyen nagy jelentőséggel bír a dán közvélemény szemében. A Szociálliberális Párt határozott választási kampány-erőfeszítéseket tett ezenkívül amellet, hogy egyre több homoszexuális szavazót vonzzon a párt köré azzal, hogy támogatja homoszexuális kezdeményezéseket. Marianne Jelved, a párt vezetője szerint a homoszexuálisok közel 10%-át alkotják a társadalomnak, pártja pedig homoszexuális kérdésekben élen jár. Többek között támogatták a homoszexuálisok gyermekadoptálási jogának érvényesítését.

Elvenni az idősebb gazdagtól, és a szegénynek adni – ez volt a Szocialista Néppárt 2002. évi költségvetéshez kapcsolódó indítványának lényege. Hogy csökkentsék a gazdasági egyenlőtlenséget a gazdagok és a szegények között, a párt indítványozta a jóléti adó felemelését, amelyet közvetlenül a szegények és a rokkantnyugdíjasok felé irányítanának.

Negatív kampány – negatív visszhang. A 2001-es választásokon néhány mellékszöveget leszámítva mégis a bevándorlók kérdése dominált. A közvélemény-kutatások is ezt jelezték, felméréseik szerint a menekültkérdés foglalkoztatta leginkább a választókat. Akik szerint a bevándorlók több problémával állítják szembe a dán jóléti államot: egyre többen vannak, viszont nem dolgoznak, ezáltal növelik az állam költségeit, a fogyatkozó munkapiacra viszont nem jelennek meg, tehát növelik az állam kiadási oldalát, de nem segítik a gazdaságot. Legtöbbször egymás között, illetve saját hazájukból házasodnak, más értékeket vallanak, mint a dánok, más a vallásuk és behozzák a terrorizmust, a bűnözést az országba. A pártok többségének kezdeményezését a bevándorlók jogainak korlátozására üdvözölték a választók, mivel programjaik reagáltak a közvéleményre. A szociáldemokraták, akik a jólét és az aktuális világvilágkrisis kérdését kívánták előtérbe állítani a kampány során, szintén hozzájárultak a bevándorló-ellenes választási kampányhoz. Ellenzőik viszont rasszizmussal vádolták őket,

valamint az állampolgárok jogainak megsértésével, hiszen azokat a bevándorlókat is sérthetik a szigorítások, akik már dán állampolgárrá váltak.

A választás eredménye. Hosszú idő óta először nem a szociáldemokraták alakíthattak kormányt 2001. november 20-a után, hanem a Liberális Párt (Venstre) és a Konzervatív Párt a Dán Néppárt támogatásával. A szociáldemokraták mindössze négy mandátummal maradtak le az első helyről. Kilenc éves hatalma után Poul Nyrup Rasmussen baloldali koalíciója arra kényszerült, hogy átadja a hatalmat Anders Fogh Rasmussen jobbközép liberális szövetségének. A választás eredményének kihirdetése után a beszédtema leginkább nem Fogh Rasmussen várt győzelme volt, hanem a szélsőjobb sikere. A Dán Néppárt, amely a bűnözés és a bevándorlás letörését fogalmazta meg kampányában, 9 újabb mandátumot szerzett, így most a harmadik legnagyobb párt a dán parlamentben. Ez az eredmény azt jelenti, hogy Fogh Rasmussen rákényszerül támogatásukra a parlamenti szavazások alkalmával, s ezért cserébe támogatnia kell elképzeléseiket. Ilyen összetételű többséggel Fogh Rasmussennek fel kell készülnie rá, hogy kényelmetlen helyzetbe kerülhet, amikor keresztül akarja vinni akaratát a parlamentben.

A Liberális Párt programjának megfelelően elsősorban olyan intézkedéseket helyezett kilátásba, melyek a szociáldemokrata jóléti politikával szemben inkább a liberális – kisebb költségvetésű, a társadalom és a gazdaság számára nagyobb teret hagyó – politikának felelnek meg. Ennek megfelelően az új miniszterelnök ígéretet tett, hogy támogatja a magánvállalatokat a munkaerő egészségügyi szektorba való csábításában, lecsökkenti a külföldiek, elsősorban a bevándorlók segélyezését és megvágja az úgynevezett „dagpenge” jóléti támogatást is a harminc éven aluliaknál. Bár elkötelezett abban is, hogy megszigorítsa a bevándorlókra vonatkozó törvényeket, messze nem fogja kielégíteni Kjérsgaard-ot. Elemzők azt gyanítják, hogy a Dán Néppárt bármikor megtagadhatja a támogatást más kérdésekben, ha követelése a bevándorlókkal kapcsolatban nem részesülnek megfelelő fogadtatásban. A Liberális Párt nincs ugyanis abban a helyzetben, hogy a Dán Néppárt követeléseit figyelmen kívül hagyja kormánypolitikája kialakításakor, a Dán Néppárt pedig nagyon úgy tűnik, hogy erőteljes szabadságjogokat sértő intézkedéseket vár el a kormánytól, mivel tisztában van vele, hogy valódi befolyása van az új kormányzatra. A párt egyöntetű véleménye, hogy Dánia emigrációs törvényeit nagymértékben meg kell szigorítani, nagyobb mértékben, mint ahogy azt a Liberális Párt kiáltványa javasolja.

Az első ígéreték

Az új miniszterelnök, Anders Fogh Rasmussen, a választás utáni hét első parlamenti ülésén tartott szűzbeszédében a dán politika új irányvonalát határozta meg, mely ideológiai váltáson alapul. A november 20-i választásokat az osztályharccal való leszámolásnak nevezve ígéretet tett a magánszféra erősebb támogatására és egyben a jóléti állam megőrzésére is. Az új kormány programjába építette, hogy lehetővé teszi a magán és közkórházak közötti választás szabadságát, az idősök otthoni gondozását és hogy megreformálja a munkanélküli segélyt. Fogh Rasmussen a dán mentalitás megváltoztatását is szükségesnek tartotta, mivel az egész társadalomban uralkodó szemléletté vált, hogy az állam segítségére várjanak sorsuk saját irányítása helyett. Ez a nézőpont ellentétes az előző kormány „több figyelmet az összesnek” filozófiájával, amely azonban a liberálisok szerint nem fordított kellő figyelmet az egyének támogatására. A jóléti állam alapja ugyanis szerintük nem a túlságosan központosított, állami befolyás alatt álló gazdaság. A munkavállalás és növekedés serkentésének legfőbb eszköze a magánszféra, az egyéni kockázatvállalók tevékenységéhez a lehető legjobb keretfeltételek megadása.

A koalíciós partner Konzervatív Párt programja kisebb ideológiai eltérést mutat a Liberális Párttal szemben, mivel a középsávós jövedelemadó visszaállítását célozta meg. Fogh Rasmussen szerint azonban az új parlament első céljainak egyike az alacsony jövedelmi sávra való koncentrálás. A vitás bevándorló-kérdés kapcsán pedig ígéretet tett a törvényi szabályozás bevezetésére még 2002 nyara előtt, mely megszigorítja az országba engedett bevándorlók számát. A határozott lépést támogatta a Dán Néppárt, mely a parlamenti többséget támogatja, az ellenzék azonban már nem díjazta ilyen lelkesedéssel a miniszterelnök ígéreteit.

Általános gyakorlat Dániában minden pártnál, hogy koalícióba tömörüljön, mivel a többségi kormányzásnak nincs nagy hagyománya, így akár még az ellenzéki pártok is állíthatnak minisztert. Az ellenzékbe szoruló kisebb pártok lehetőségei azonban jelenleg sokkal szerényebbek, mivel a Dán Néppárt külső támogatása elegendőnek bizonyul a liberális kormány parlamenti többségéhez. Mivel azonban a Dán Néppárt idővel sok borsot törhet a kormány orra alá, a kisebb ellenzéki pártok szerepe nőni fog. Bizonyítja ezt, hogy a Liberális Párt a Keresztény Néppártot és a Szociálliberális Pártot, melyek mindketten nagy tekintélynek örvendő középpártok, már kormányzása elején arra ösztönzi, támogassák integrációs és jóléti

kérdésekben, mert így akár nagyobb szerepet játszhatnak a jövő évi költségvetés megvitatásában.

Az első 100 nap után

Anders Fogh Rasmussen az első 100 napos programban célul tűzte ki a bevándorlókra vonatkozó szabályok szigorítását, a bűnözés megfékezését, az idősek nagyobb mértékű támogatását és a kórházi várólisták csökkentését. Három hónappal később a miniszterelnök meglehetősen közölte, hogy a kormánynak sikerült másfél milliárd koronát allokálnia az egészségügyi szektorba, elkülönített fél milliárdot az idősek számára, bevezette a 12 hónapos szülési szabadságot, szigorúbb bevándorlási intézkedéseket hozott és bevezette az erőszakos bűncselekmények szigorúbb szankcionálását.

A gazdasági élet vezetői és az ellenzék már nem volt olyan elégedett a kormány eddigi munkájával. Pozitív változás történt a gazdasági szektor kezelésében, ennek ellenére Rasmussen-t politikai rövidlátással vádolják, mivel leginkább olyan intézkedéseket sürget, melyekkel hamar igazolhatja magát szavazótáborá előtti. A hosszú távon megoldható, a dán társadalom szükségleteit megcélzó intézkedések azonban még váratnak magukra, mint például a társadalom elöregedésének meggátolása, a jóléti állam fenntartásának anyagi biztosítása a jövőben vagy a gazdaság strukturális fejlesztése. Fogh Rasmussen-t a hosszú távú tervei miatt választották meg, melyek az ország helyzetének megerősítését és az ipar revitalizálását célozták meg. Az adók csökkentése is választási ígéretei középpontjában állt, de láthatóan még várat magára.

Bevándorlásügy - kormányzati megoldási javaslatok. Az új kormány elsődleges feladatai közé sorolja a bevándorlókkal kapcsolatos problémák törvényesen szabályozott kereteken belüli megoldását. Mint már korábban is utaltunk rá, a dán társadalom nagy része félti az ország társadalmi szintű jóléti rendszerének fennmaradását a bevándorlók segélyezésére fordított állami költségek növekedése miatt. Félelmüket olyan minisztériumi prognózisokra alapozzák, melyek szerint azoknak a házasfeleknek a száma, akik házasságuk révén kapnak tartózkodási engedélyt az országban, a hétszeresére fog nőni kevesebb, mint 20 év alatt, annak ellenére, hogy az előző kormány is nagy energiát fektetett már ennek megfékezésébe. Olyan szabályszigorításra van tehát szükség, amely korlátozza a külföldről érkező, Dániában élni szándékozó családtagokat. Jelenleg körülbelül 6000 olyan ember él Dániában, akik házasuló korban vannak, tehát 18 és 25 év

közöttiek, s emellett bevándorló háttérrel rendelkeznek. Ennek legalább feléről feltételezik, hogy férjüket, illetve feleségüket eredeti hazájukban „ismerik” meg, majd magukkal hozzák Dániába. Ha ez az arány a jövőben nem csökken, 2020-ra számuk eléri a 40.000-et. Az előző kormány célja az volt, hogy a házasulni készülőket felhívják arra, sokkal kedvezőbb lenne mind az ország, mind az ő számukra, ha Dániában keresnének házastársat. A legtöbb bevándorlónak azonban nagyon alacsony képzettsége van, vagy egyáltalán nincs, az úgynevezett fejlődő országokból érkeznek Dániába és tipikusan ők házasodnak eredeti hazájukból, akiknek a legnehezebb beintegrálódniuk az országba. Az előző kormány belügyminisztériuma felállított egy munkacsoportot, melynek feladata a bevándorlás következő 20 évének prognózisa lett. A prognózis szerint a probléma nagyon súlyos mértékeket fog ölteni, ha nem tesznek valamit, a törvénykezés egyszerű megszorítása sem lesz elegendő. Társadalmi szintű változásra lesz szükség. A jelenlegi helyzetben is sok bevándorló házasodna olyannal, aki már az országban él, ha jobban beintegrálódtak volna a dán társadalomba. Integrálódásukhoz azonban szükség van arra, hogy kijussanak a munkapiacra, ezért a szakszervezeteknek, a munkáltatóknak és a nyilvánosságnak nagy szerepe van abban, hogy minél előbb megszűnjenek a bevándorlókkal szembeni munkapiaci korlátozások.

Az új jobbközép kormány elődjével ellentétben nem a sokszereplős, kormány által külsőleg támogatott társadalmi integrációt tartja a bevándorlók ügyében a legjobb megoldásnak. Tervei szerint 2002 elején felállított egy teljesen új Menekültügyi, Bevándorlásügyi és Integrációs Minisztériumot annak ellenére, hogy a Centrum Demokrata Párt és az INDSam kisebbségi szervezet azonnal megtámadta az ötletet, párhuzamot vonva az apartheid-del és az antiszemitizmussal. Az INDSam szóvivője, Mohammed Gelle aggodalmát fejezte ki, hogy a minisztérium, amely kizárólag az integrációra és a bevándorlókra koncentrál, csakis egy bevándorlók elleni szigorúbb törvénykezés elindítója lehet.

Az idegenellenes hangulat már amúgy is uralkodóvá vált az országban, e lépéssel valószínűleg intézményesítik majd a külföldről bevándoroltak megkülönböztetését. Egy ügyvéd Dél-Jütlandon azzal vádolta a bevándorlási hatóságokat, hogy illegálisan deportáltak albán menekülteket Koszovóba, akik poszt-traumatikus stressz szindrómában szenvednek. Az ügyvéd szerint, aki szándékozik az ügyet a legfelsőbb bírósági fórumig is elvinni, a hatóságok megszegik az ENSZ egyezményét, amely kimondja, hogy azokat a menekülteket, akikről megállapították, hogy poszttraumatikus stresszben szenvednek, nem küldhetik haza.

Bertel Haarder, a Menekültügyi, Bevándorlási és Integrációs miniszter előterjesztéseiben korlátozni kívánja a bevándorlók családegyítés és névházasság útján szereshető tartózkodási kérelmeinek engedélyezését. Ehhez olyan törvényjavaslatot nyújtott be, mely különösen a büntetett előéletűek esetében jelentősen megnehezíti a bevándorlók számára a tartózkodási engedély megszerzését. A javaslatot az ellenzék köreiben is többen támogatták, bár öszpárti egyeztetésekre és egyetértésre nem került sor. A kormány csak a Dán Néppárttal egyeztetett a törvény tartalmáról. A tavaszi bevándorló törvény szerint így töbek között azok a bevándorlók, akiket hat hónapos vagy annál több idejű börtönbüntetésre ítétek, csak tíz év elteltével kaphatnak állandó tartózkodási engedélyt az országban. A törvény állampolgárság elnyeréséhez megnehezíti a nyelvi, kulturális és társadalmi ismeretekhez kötött vizsgát, a menekültek elveszthetik ingyenes szálláshoz való jogukat, miután elhagyják menekültközpontjukat és meggyorsul a bevándorolt bűnözők Dániából való kiutasításának folyamata is. A miniszter és főként a Dán Néppárt a törvénytől a bevándorlás több ezres nagyságrendű csökkenését várja évente. Várakozásaik már a választási kampány idegenellenes hangvétele után beigazolódni látszanak, mert míg Svédországban és Norvégiában az emberek növekvő száma keres menedékjogot, Dániába a tavalyinak mindössze fele kívánt bevándorolni az országba a kormány keményvonalas bevándorló-ellenes politikája miatt. A Dán Vöröskereszt jelentése szerint 2002 januárjában és februárjában 765-en folyamodtak menedékjogért, míg tavaly ugyanebben az időszakban 1.536-an.

Munkáskérdés. Az aktív munkaerő csökkenése az előregedő dán társadalom egyik előrevetített problémája, amit súlyosbít, hogy a bevándorlók nem az aktív GDP termelők közé tartoznak, hanem az eltartottak sorát bővítik. A bevándorlók kérdésével tehát szoros összefüggésben áll a munkás kérdés problémája, mely szintén már az előző kormány által is kitűzött feladatok közé tartozik. Az előző kormány a bevándorlók ügyéhez hasonló módszerrel próbálkozott, amikor a bevándorlók és menekültek körében a dán nyelv oktatásának nagyobb hatásfokú programját vezették be, hogy azok könnyebben kerülhessenek a munkaáramba. A program az egyéni szaknyelvi képzést szolgálta különbséget téve a képzetlen és a különböző képzettséggel rendelkező bevándorlók között. Ez a megoldás a források felhasználásával való takarékoskodást is szolgálta, amennyiben megátolta a bevándorlók nagy százalékát abban, hogy

hosszú távon segély-függővé váljanak, emellett a munkaerőpiac megnövekedésével is számolt.

A munkavállalás nehézségei nem a felnőttkorban kezdődnek a másod- és harmadgenerációs bevándorlók esetében. Ezért a gyermekek társadalomba való beintegrálására is gondot fordított az előző kormány. Fontosnak tartotta a soknemzetiségű társadalom megvalósítását. Az általános iskolák a dán kultúra első közvetítői, ezért arra ösztönözte az iskolákat, hogy minél koncentráltabban közvetítsék az alapértékeket mint a demokrácia és az egyenlő jogok a bevándorló szülők gyermekei felé.

A jelenlegi kormánynak is sok feladata lesz a bevándorlók munkapiaci problémáinak megoldása során, mivel az utóbbi években jelentős munkaerő csökkenés következett be, amely hosszú távon beárnyékolhatja a jólét eddigi színvonalának megtartását. A munkanélküliségi ráta fokozatos csökkenése (1996: 8,8%, 1998: 6,3%, 1999: 5,7%, 2000: 5,3%) tehát nem feltétlenül a jól működő kormányzati foglalkoztatáspolitikára, hanem az aktív munkaerő csökkenésének is lehet az eredménye. A munkaerőhiány miatt a bérek nagyon felszöktek, és a gazdaság Achilles-inává váltak. A legutóbbi felmérések szerint az átlagbérek 4,2%-kal növekedtek 2001-ben, 2002-re további 3,9%-ot jósoltak, míg az európai uniós béremelkedési átlag 3%. Hosszabb távon ennek az lesz a következménye, hogy a dán export túl drága lesz és veszélyezteti majd a dán termékek külföldi versenyképességét. A Dán Nemzeti Bank 2001-es éves jelentése szerint a bérnövekedések magas aránya miatt lelassulhat a gazdaság képessége, hogy lépést tartson az EU-val. A dán fizetések magasabbak, mint a többi tagországban, ezért hosszú távon a hatékony piaci verseny veszélybe kerülhet, különösen a kereskedelmi szektorban. A dán gazdaság e fogyatékosága mellett azonban szilárdnak bizonyult, hiszen az éves költségvetési mérleg többletet mutatott. A bérek emelkedése inkább hosszú távon jelenthet gondot, mivel az infláció emelkedését vonhatja maga után. Bár az infláció 2001-ben csak 2,3%-os volt, ami az uniós átlag alatti érték, a Nemzeti Bank hangsúlyozta, hogy a béremelkedések folytatódása gazdasági nehézségekhez vezethet. Éppen ezért fontos, hogy a fizetéseket befagyasszák, még akkor is, ha a munkaerőpiac telítetlen marad, de leginkább abban látják a probléma megoldását, hogy erősíteni kell a munkaerőpiacot. Az új munkások beáramlása nem kompenzálja az idősebb, nyugdíjas éveik felé járó állampolgárok növekvő számát. Éppen ezért szükséges a munkaerőpiac megreformálása, hogy minél több embert legyen képes befogadni. Az országnak 10.000 emberrel többet kellene foglalkoztatnia minden évben egészen 2010-ig, ha meg akarja őrizni a gazdaság jelenlegi minőségi szintjét. A dán jóléti rendszer évente 4000 munkahelyet emészt fel,

ugyanakkor a következő tíz évben 37.000 ember fogja elhagyni a munkaerőpiacot, mivel nyugdíjba vonul. Másrészt 1998 óta 30%-al megnőtt az „új dánok” foglalkoztatottsága, míg a népesség többi részében ugyanez az arány 2%. Koppenhágában minden egyes újabb dán munkabetöltőre három „új dán” munkabetöltő jut. A bevándorlók elhelyezkedésének segítségét irányozza elő a kormány azzal, hogy kevesebb kezdőfizetést szab meg számukra. A kormány integrációs indítványa szerint a bevándorlók és menekültek akkor kaphatnak lehetőséget a munkaerőpiacra való bejutásra, ha kevesebb fizetésért is vállalnak munkát, mint dán társaik. Az indítvány tartalmazza azt is, hogy a munkaadókat kompenzálja az állam fiatal bevándorlók alkalmazása esetén. A bevándorlásügyi miniszter emellett arra az esetre, ha a bevándorlók nem élnének a lehetőséggel, hogy belépjenek a munkapiacra, kilátásba helyezte az eddigi alanyi jogon járó segélyek és juttatások megvonását is. A jövőben minden menekültet, aki menedékjogot kér, arra fogják kényszeríteni, hogy már az első naptól dolgozzanak, ahogy megérkeztek az országba, vagy elveszítik havi 900 koronás „keresetüket”. A menekültek számára rendkívül nehéz rendes munkahelyet találni, ezért Haarder a közmunkák elvégzését szánja nekik.

A bevándorlók és a menekültek munkaáramba terelésére mindenképpen szükség van. Társadalomkutatók szerint ellenkező esetben a társadalom legszegényebb és legesélytelenebb tagjaivá válhatnak, az új kormány intézkedései azonban nem feltétlenül a legmegfelelőbb megoldást kínálják, mivel elősegítik a bevándorlók és a dánok közötti kereseti különbségek nyomán a társadalmi elkülönülést és a bevándorlók életszínvonalának általános leszakadását. Az indítvány ellenzői, az ellenzéki pártok és a dán munkaadók szakszervezete és a lakosság jelenetős része szerint nem a minimálbért, hanem a bevándorlók és menekültek számára kiutalt segélyeket kellene lecsökkenteni, ami munkára sarkallná őket. Egy munkanélküli segélyen élő családnak két gyermekkel ugyanis 50.000 koronát (közel 1.650.000 forintot) kellene keresnie ahhoz, hogy megérje nekik elmenni dolgozni. Az alacsony munkanélküliség ellenére 20.000 házaspár él segélyen és 80%-uk, vagyis 16.000-en tartoznak közülük valamelyik nemzetiségi kisebbséghez.

A másik lehetőség az lenne a munkaprobléma megoldására, ha nem az elmaradottabb fejlettségű országok lakói, hanem a megfelelő képzettséggel rendelkező közép-kelet európaiak áramolnának a dán munkaerőpiacba. Erre akkor lesz lehetőség, ha ezek az országok végre csatlakozhatnak az EU-hoz, s a szabad munkaerőáramlás kiegyenlítően a tagországok lakóinak munkaerő és kereseti igényeit. Dánia új vezetésének markáns Európa-politikája, s benne a

csatlakozni kívánó országok biztatása és csatlakozásuk teljes mértékű támogatása mögött ilyen jellegű megfontolások is állhatnak.

Az új liberális kormánynak az új évezred nyitányán több problémával is szembe kell néznie. A szélsőjobb előretörése a külföldi megítélést negatív irányban tolja el, a munkaerőpiac a válság közeledő jeleit mutatja, mivel nincs elegendő utánpótlása, végül a bevándorlók egész társadalmi szintű ellenérzést váltanak ki a dán lakosság körében, ahogy egyre inkább megterhelik az amúgy is terhelt költségvetést és nem integrálódnak be a társadalomba, a dánok emellett nekik tulajdonítják az országban növekvő bűnözést is. Ez kevésbé irigylésre méltó helyzetet teremt a kormány számára. Mindhárom probléma igen jelentős, az azonban még jobban megnehezíti megoldásukat, hogy összefonódnak egymással. A szélsőjobb előretörése a bevándorlók beáramlásának és az eddigi beáramlás-szabályozás hiányának következménye. A munkapiac válságának pedig a bevándorlók beintegrálása lenne az egyik lehetséges megoldása, mivel a dánok társadalma előregedőben van, s ha sikerülne találnia a kormánynak módot arra, hogy a bevándorlókat beintegrálja a munkaerőpiacra, hogy ezáltal gazdasági tényezővé, majd a társadalom részévé váljanak, felfrissítené a társadalmat és a gazdaságot egyaránt, s hosszú távon nem kerülne veszélybe a jóléti társadalom fenntartása.

A nehézségek ellenére a jobboldali liberalizmus úgy tűnik, hosszabb távra is berendezkedhet Dániában. A szociáldemokrácia korszaka lejárt, legalábbis hosszú időre szünetelni kényszerül mind a külső hatások, mind az országon belüli változtatási igények nyomására. A jobbközép kormány megfelelő választ adott a dán társadalom szupranacionalizmusra, bevándorlókra és az állami beavatkozások növekvő mértékére reagáló ellenérzésére.

Irodalom

<http://cphpost.periscop.dk>

<http://www.lysator.liu.se/nordic>

<http://www.policylibrary.com>

<http://www.denmark.dk>

<http://www.folketinget.dk>

<http://www.um.dk/english/danmarksbog>

<http://www.investindk.com/big>

Csizmadia Ervin, *Két liberalizmus Magyarországon*. Századvég Kiadó, Budapest, 1999

Derry, T. K., *A History of Scandinavia*. University of Minnesota Press, Minneapolis, 1979.

Flamm László, *Dánia*. In.: *Európai politikai rendszerek*. Osiris Kézikönyvek szerk.: Simándi Irén, Kardos József, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 156-175. o.

Gallai Sándor, *A skandináv modell*. Aula, 1998

Gray, John, *Liberalizmus*. Tanulmány Kiadó, Pécs 1997

Kekes, John, *A liberalizmus ellen*. Európa Kiadó, Budapest, 1999

Sandel, Michael, *A procedurális köztársaság és a „tehermentes” én*. In. *Modern politikai filozófia*, szerk. Huoranszki Ferenc, Osiris Kiadó, Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1998, 161-174. o.

Migráció és politika. Szerk. Sík Endre, Tóth Judit, MTA Politikai Tudományok Intézete, Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve, 1996, Budapest, 1997

Inglehart, Ronald, *Modernisation and Postmodernisation..* Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1997. 260-261. pp

Szilágyi Ákos, *Radikalizmus, jobb és bal*. In. *Jobboldali radikalizmusok tegnap és ma*. szerk. Feitl István, Második, bővített kiadás, Politikatörténeti Füzetek XII. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998

Tóth János, *Dánia a „kis-nagy ország”*. In. *A Tizenötök Európai*. Szerk. Kiss J. László, Osiris Kiadó, 2000, 277-307. o.

